

Jiří Stočes a kol., Jan ze Šitboře. Úředník, literát, mýtus

Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2021, 274 stran.

ISBN 978-80-87316-99-3

Kniha o Janu ze Šitboře vyšla v nakladatelství Českého lesa za podpory Česko-německého fondu budoucnosti, Plzeňského kraje a města Poběžovice. Kolektiv autorů vedený Jiřím Stočesem se v ní zabývá historickou osobností německého vzdělance Jana ze Šitboře, jeho dílem i následným druhým životem. Kniha vznikla z iniciativy Spolku Mikuláš v poměrně krátké době, dané podmínkami pro čerpání grantu. Na kvalitě textu se tento časový pres celkem neprojevil, jedině snad tím, že autoři nemohli rozvinout vlastní výzkum a hledat nové poznatky. Museli se do jisté míry omezit na shrnutí dosud známých skutečností. I to je nicméně důležité, zvláště uvážíme-li, že dosud nebyla vydána žádná ucelená monografie, která by se Janem ze Šitboře zabývala.

Na sepsání knihy se podílelo celkem 11 odborníků z různých humanitních oborů, nahlížejících na Janovu osobu a jeho dílo (především na slavný spis *Oráč z Čech*) z různých perspektiv a úhlů pohledu. Mezi autory se tak kromě renomovaných historiků objevují i muzikoložky, archiváři, literární historik a historička umění. Právě široká škála odborníků umožnila autorům komplexní zhodnocení historické osobnosti, které je zároveň krásnou ukázkou funkční mezioborové spolupráce. Fundovanost výkladu u všech jednotlivých aspektů života Jana ze Šitboře přispívá k nesporné kvalitě celé knihy. Přestože se na knize podílelo velké množství autorů, nepůsobí jako sborník disparátních studií. Sjednocení stylu textů a jejich stavby zajišťuje plynulost čtení a kompaktnost této kolektivní monografie.

Kniha je přehledně rozdělena do šesti velkých okruhů, zásadních pro dosažení vytyčeného cíle, tedy popsání obrazu Janova života, díla a druhého života. Každý je pak členěn do několika menších podkapitol.

V úvodu knihy seznamuje Jiří Stočes čtenáře přehledně s hlavními body života a díla Jana ze Šitboře, čímž mu do budoucna usnadňuje orientaci v textech. Kapitoly jsou sice poměrně kompaktně provázané a navazují na sebe víceméně plynule, občas však dochází k naznačení otázek, jejichž odpověď je předmětem až některé z dalších kapitol, a tak nejsou ihned zodpovězeny. Stočesův úvod nicméně pomáhá právě tato hluchá místa i čtenáři, který se dosud s Janem ze Šitboře nesešel, překonat. Mimoto jsou v úvodu přiblíženy okolnosti vzniku knihy a primární intence autorů.

První kapitola je věnována životu Jana ze Šitboře obecně. Jsou v ní nastíněny problémy, s jakými se každý historik středověku pátrající po osudech jednotlivce potýká, tedy především nedostatek a nejednoznačnost pramenů. Stočes nicméně dále konstatuje, že v tomto případě je k dispozici více informací, než bývá obvyklé, a s určitou dávkou nejistoty tak může předložit i podkapitolu o Janově mládí a studiu. Z informací, které o něm máme, lze soudit, že se jednalo o velmi vzdělaného muže. S jistotou můžeme například tvrdit, že ovládal jak němčinu, tak latinu a češtinu. Kde se mu ovšem vzdělání dostalo, není jisté. Stočes například uvádí, že přídomek „z Teplé“, kterým se sám Jan někdy označoval, by

mohl ukazovat na to, že svá studia začal právě v tamějším premonstrátském klášteře. Pravděpodobně je i jeho následné studium na univerzitě. Dochované záznamy ovšem nemohou tyto teze potvrdit. Na toto rané období, přece jen zatížené otazníky, navazuje text Jana Mareše o působení Jana ze Šitboře v Žatci, tedy o produktivní periodě jeho života. Jan ze Šitboře byl v první řadě písařem, dále však i správcem školy a veřejně činnou a známou osobností. Vzhledem k dosaženému vzdělání jej lze považovat za dobového intelektuála, který své schopnosti neuplatňoval v akademické sféře, ale ve službě městu. Své inovativní nápady uplatnil při modernizaci žatecké kanceláře, která se pod jeho vedením stala jednou z nejmodernějších kanceláří království. Mimoto se věnoval i literární činnosti, podrobněji popsán v pozdějších kapitolách knihy. Závěr kapitoly o stáří Jana ze Šitboře, které strávil v kanceláři na Novém Městě pražském, sepsal Jan Hrdina.

Druhá kapitola blíže specifikuje povahu Janovy kancelářské činnosti. Jiří Stočes nejprve seznamuje čtenáře s obsahem kancelářské práce ve středověku obecně a z tohoto odrazového můstku přechází výklad ke konkrétnostem známým pro případ Jana ze Šitboře. O jeho činnosti v Žatci, modernizaci tamější kanceláře a dochovaném žateckém městském kopiáři, stejně jako o jeho formulářových sbírkách píše Tomáš Velička. K chronologicky pozdějšímu dílu, tedy pamětní berní knize Nového Města pražského, u níž je podíl práce samotného Jana (až na její založení) sporný, se vyjádřil Jan Hrdina.

Rodinné zázemí, přátelé a společenské kontakty Jana ze Šitboře jsou tématem třetí kapitoly. Na tomto místě je čtenáři například odhaleno, zda byla postava Markéty, zemřelé manželky Oráče z Čech, inspirována skutečnou osobou, a zda je tedy *Oráč z Čech* částečně autobiografické dílo. Autoři se vyjadřují negativně, zvláště s přihlédnutím k tomu, že o rodinných poměrech Jana ze Šitboře se dochovalo poměrně bohaté množství pramenů, z nichž ani jeden nenaznačuje její existenci. Co se kontaktů Jana ze Šitboře týče, ličí Jan Mareš plasticky jejich žateckou síť a dále rozebírá možné konexe na panovnický dvůr. Kontaktům v měšťanském prostředí Prahy se věnuje Jan Hrdina a možným vazbám v Chebu Jiří Stočes.

Tím je komplexní obraz soukromého i pracovního života Jana ze Šitboře dokončen a čtvrtá kapitola se už zabývá literárním odkazem tohoto muže, jeho nejznámějším filozoficko-poetickým spisem, nazývaným *Oráč z Čech* (v německém originále *Ackermann aus Böhmen*). Literární historik Jakub Sichálek toto dílo v následujících třech podkapitolách detailně rozebírá, a to nejen v literární rovině, ale i v rámci zasazení do obecného literárně-historického kontextu a rovněž jako pramen inspirace pro českou paralelu, skladbu *Tkadleček*. *Oráč z Čech* je ohodnocen jako citlivé, emocionálně bohaté, a zároveň filosoficky hluboké dílo, svědčící o vospělosti autora. Sichálek nicméně velmi podrobně mapuje i možné inspirační zdroje Jana ze Šitboře, které mohly jak podobu, tak vyznění spisku ovlivnit. V exkurzu ke *Tkadlečkovi* odmítá převažující snahu stavět tato dvě díla proti sobě, jedno jako německé, druhé jako české, jedno jako vospělé a filosofické, druhé jako téměř parodické, přinejmenším pokleslého stylu. Neupírá *Tkadlečkovi* určitou hodnotu a knihovník Bořek Neškudla v navazující podkapitole vysvětluje na základě porovnání dochovaných rukopisných a tištěných verzí *Oráče* a *Tkadlečka*, proč došlo v průběhu staletí k devalvaci druhého a k jeho téměř úplnému zapomenutí.

Pátá kapitola hovoří o chebském *Officiu sv. Jeronýma*. I toto dílo je s osobou Jana ze Šitboře spojeno; má se za to, že mohl být jeho písařem. O jeho skutečném autorství bychom však měli uvažovat asi pouze u liturgických čtení. *Officium* nejprve povšechně hodnotí

a popisuje muzikoložka Eliška Baťová, ve druhé podkapitole je kunsthistoričkou Miladou Studničkovou učiněn obsáhlý rozbor jeho iluminací.

Poslední, ovšem nejrozsáhlejší kapitola popisuje druhý život Jana ze Šitboře. Na něj i na jeho dílo je pohlíženo jako na symbol, zdroj inspirace i mýtus. Kapitulu otevírá text germanisty a literárního historika Štěpána Zbytovského, v němž ukazuje vznik a vývoj ackermanovského mýtu v německé literatuře. Mýtus o Janu ze Šitboře, budovaný během devatenáctého století v duchu německého nacionalismu, popisoval Jana jako vzdělaného Němce, který trpěl v zaostalém českém království. Tento postoj byl dále přebírán, a došlo tak k postupnému vytržení Janovy činnosti z kontextu českého prostředí a ke gradaci vyhraněně německého narativu v době druhé světové války. Navazující příspěvek Milady Krausové pojednává o historii ackermanovské tradice v Žatci, opět se zvláštním přihlédnutím k bolestnému válečnému zneužití *Oráče* v rámci nacistické propagandy. Tehdy bylo dílo volně adaptováno jako divadelní hra vyprávějící o německé pospolitosti a strádání Němců žijících v českém pohraničí. O poválečném očištění odkazu Jana ze Šitboře a snaze hledat v česko-německém prostředí spíše společné styčné body než rozpory pak pojednává Jiří Stočes. Muzikoložka a překladatelka Vlasta Reitterová přidala podkapitulu o uměleckém zpracování *Oráče* na jevišti a v hudbě, a to od začátku dvacátého století do současnosti. Celou kapitolu uzavírá Jiří Stočes vyjmenováním autorům známých pomníků *Oráče* i Jana ze Šitboře.

Jiří Stočes se ujal rovněž závěru. Doslov pak připojil inženýr Jan Soukup, člen spolku Mikuláš, a představil v něm aktivity i smysl působení svého spolku, spojené právě s osobou Jana ze Šitboře. Hlavním cílem spolku je rekonstrukce kostela svatého Mikuláše v Šitboři. Kromě toho se snaží šířit povědomí o obci i jejím slavném rodákovi.

Zvlášť v úvodu a závěru se nám odkrývá intence autorů dodat knize určitý přesah. Neměla by být vnímána jen jako monografie o středověkém písaři, ale v duchu nového narativu o Janu ze Šitboře a *Oráči z Čech* by měla pomáhat uzdravovat i více než půl století po válce stále ještě pošramocený česko-německý vztah. Je připomínkou společné minulosti reprezentované vzdělaným středověkým mužem, ovládajícím jak češtinu, tak němčinu, který sepsal hluboce lidské dílo o smrti a životě, týkající se všech bez ohledu na národnost. Je pokusem vnesení světla do příběhu Jana ze Šitboře, pokřiveného nacionalistickými perspektivami.

I proto je celá kniha koncipována dvojjazyčně (česko-německy) a tištěna zrcadlově. O německý překlad se postarali Vlasta a Hubert Reitterovi.

Kniha je dedikována odborné i laické veřejnosti a sám Jiří Stočes na tuto skutečnost v jejím úvodu upozorňuje a vysvětluje i úskalí, které tento přístup přináší. Nalézt hranici mezi libivou, čtenářsky atraktivní literaturou, která bude laickému čtenáři přístupná, a odborným textem obohacujícím vědeckou obec, nebývá nikdy jednoduché. Kolektiv autorů se to nicméně povedlo v nejvyšší možné míře. Bonusem je pak živá grafická úprava vydání.

Jan ze Šitboře je ze čtenářského hlediska dostupná, čtivá a poutavá kniha. Oživení strohého výkladu o mnohé aktuální exkurzy a často až detektivně líčené pátrání po Janovi zpřístupňuje text i neobornému čtenáři. Dobře promyšlené je i její rozvržení, ačkoli někdy přísné dodržování tématu dané kapitoly ubírá na plynulosti výkladu, který nepřichází v jednotném proudu. Informace o Janovi se čtenáři skládají postupně, jako mozaika. Výsledkem je nicméně ucelený obraz dané tematiky, který naprosto koresponduje s deklarovaným cílem autorů.

Anna Pazourková

doi: 10.14712/23365730.2022.20